

Особливості смислової сфери студентської молоді

Студентство – це “особлива віха, що культивується і зберігається пам’яттю людини впродовж всього життя” [48, с.209]. Дійсно – це унікальний період, коли найбільш активного розвиваються моральні і естетичні відчуття, відбувається інтенсивне становлення і стабілізація характеру й інтелекту, активно проходить оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: цивільних, професійно-трудова [32]. В цей період спостерігається перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтації, з одного боку, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв’язку з професіоналізацією – з другого. Це час спортивних рекордів, початок художніх, технічних і наукових досягнень.

Ключові слова: сприйняття, особистість, розвиток, самосвідомість особистості, студентська молодь.

Студенчество – это “особая вежа, что культивируется и сохраняется памятью человека на протяжении всей жизни” [48, с.209]. Действительно – это уникальный период, когда наиболее активно развиваются нравственные и эстетические чувства, происходит интенсивное становление и стабилизация характера и интеллекта, активно проходит овладение полным комплексом социальных ролей взрослого человека: гражданских, профессионально-трудова и др [32]. В этот период наблюдается преобразование мотивации, всей системы ценностных ориентации, с одной стороны, интенсивное формирование специальных способностей в связи с профессионализацией – с другой. Это время спортивных рекордов, начало художественных, технических и научных достижений.

Ключевые слова: восприятие, личность, развитие, самосознание личности, студенческая молодежь.

Постановка проблеми. Сьогодні психологи, соціологи, політологи, педагоги все частіше привертають увагу громадськості до вивчення феномена студентства, його місця в соціальній структурі українського суспільства, указують на значну роль цієї соціальної групи в соціальному, економічному, культурному, політичному житті держави.

Вітчизняні традиції дослідження проблем студентства почали складатися на початку ХХ ст. і були безпосередньо пов’язані з широкою розбудовою системи вищої освіти й відповідно значним кількісним збільшенням студентів. Цей період дав нам імена

І. Васильєва, М. Рубінштейна, М. Семенова та ін. Починаючи з 1960-х років проводилися комплексні колективні дослідження проблем студентства. У цей час з'являються роботи Б. Рубіна, Ю. Колесникова, В. Житенева та ін. У 1970 – 80-х роках загальновідомими стають дослідження Б. Ананьєва, С. Іконнікової, О. Дмитрієва, В. Лісовського, В. Дунаєва, І. Писаренка та ін. У наступному десятилітті студентську проблематику розробляють Л. Аза, В. Селіванов, Є. Димов, М. Степашов, Н. Рейнвальд, О. Крупнов, Г. Горченко, Н. Крилова, Є. Головаха.

Незважаючи на високий рівень інтересу до проблеми студентства, у науковій літературі й сьогодні не існує єдиного загальноприйнятого визначення цього поняття.

Звернемося до академічних довідкових видань. “Великий енциклопедичний словник” (1991) [3], “Тлумачний словник російської мови” (1994) [13] відносить до кола студентів лише молодь вищих навчальних закладів (університетів, інститутів, консерваторій), а інші словники, наприклад, “Словник української мови” (1978) [14], вводять до кола студентства й молодь, яка навчається в професійно-технічних закладах освіти. Відповідно до законодавства України про вищу освіту, яке базується на Конституції України й складається із законів України “Про освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про вищу освіту” та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до них, ця молодь також набуває статусу студентства.

У науковій літературі студентська молодь поділяється, зазвичай, на п'ять основних категорій: 1) студентство як специфічна соціальна група в єдиній структурі суспільства; 2) соціально-професійні групи студентів; 3) студентство як частина молоді; 4) малі соціальні групи; 5) особистість студента.

Студентська аудиторія – це головним чином юнаки та дівчата 17 – 25 років, проте можливості сучасних інформаційних технологій та інтенсивний розвиток дистанційної освіти, популяризація ідей безперервної освіти, а також зростання кола охочих отримати другу вищу освіту (необхідність перекваліфікації) сьогодні значною мірою розширюють вікові межі студентської родини. Однак, усе ж таки правомірно казати, що основне ядро студентства, як і раніше, складають випускники загальних середніх освітніх закладів або середньоспеціальних професійних закладів, тобто молодь до 30 років.

У різних психолого-соціальних дослідженнях студентський вік називають “юнацьким”, “ранньою зрілістю”, “пізньою юністю”, “періодом дорослішання” тощо. Звернемося до деяких з них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблеми студентства, а саме, студентського віку зробив Б. Ананьев. Він зазначив стосовно студентського віку, що “в загальному процесі становлення особистості цей період життя має найважливіше значення як завершальний етап освіти й основна стадія соціалізації, момент “старту” діяльності, освоєння соціальних ролей і функцій” [2, 34 – 35].

Як період “найбільш інтенсивного дозрівання особистості” характеризує студентський вік Н. Рейнвальд, зазначаючи, що “саме на цей період припадає досягнення стабільності більшості психологічних функцій” [16].

Л. Виготський, називаючи віковий відрізок від 18 до 25 років юністю, писав: “Юність ми не відносимо до схеми вікових періодів дитинства з тієї причини, що теоретичні та емпіричні дослідження однаковою мірою примушують протидіяти надмірному розтягненню дитячого розвитку й включенню до нього перших 25 років життя людини. Відповідно до загального змісту та головних закономірностей вік від 18 до 25 років складає, скоріше, початкову ланку в ланцюзі зрілих років, ніж останню ланку в ланцюзі періодів дитячого розвитку. Важко уявити собі, щоб розвиток людини на початку зрілості (з 18 до 25 років) міг бути підпорядкованим закономірностям дитячого розвитку” [4].

За віковою класифікацією Г. Абрамової, студентські роки припадають, головним чином, на віковий період юності (від 17 до 22 років). Віковий відрізок 23 – 30 років психолог називає “періодом дорослішання”. Головною проблемою юності вона визначає проблему “незалежного існування власного Я”. В юнацькому віці актуальними для психологічного розвитку стають завдання незалежного існування. У юнаків складається концепція життя і Я-концепція. Цей вік – вік росту сили Я, його здатності проявляти й зберігати власну індивідуальність” [1, 506 – 543].

Як перехід від дитинства до зрілості розглядає життєвий відрізок від 11 – 12 до 23 – 25 років І. Кон. Цей період він поділяє на три етапи: підлітковий вік або отрочтво (від 11 – 12 до 14 – 15 років), юнацький вік (від 14 – 15 до 18 років) та пізня юність або початок дорослішання (від 18 до 23 – 25 років) [9, 44 – 45]. Саме на останній етап припадають студентські роки.

Визначаючи психологічні особливості цього періоду, І. Кон указував, що “на відміну від підлітка, який, головним чином, належить світу дитинства, і юнака, який займає проміжне положення між дитиною й дорослим, людина 18 – 23 років є дорослою й у біологічному, і в соціальному плані. Суспільство вбачає

в ній не стільки об'єкт соціалізації, хоча, звісно, продовжує її виховувати, скільки відповідального суб'єкта суспільно-виробничої діяльності, оцінюючи її результати за "дорослими" стандартами. Головною сферою діяльності стає тепер праця, яка передбачає диференціацію професійних ролей. Про цю вікову групу вже не можна казати "взагалі": її соціально-психологічні якості залежать не стільки від віку, скільки від соціально-професійного становища. Освіта, яка продовжується й на цьому етапі розвитку, стає не загальною, а спеціальною, професійною, причому саме навчання у вищому навчальному закладі може розглядатися як вид трудової діяльності. Молоді люди набувають більшого або меншого рівня матеріальної незалежності від батьків, створюють власні сім'ї" [9, 45 – 46].

А. Петровський, В. Ковальова, О. Крашенінніков, також зазначають, що "на студентській вік припадає процес активного формування соціальної зрілості. Зрілими рисами цього процесу є отримання освіти, трудова активність, суспільна робота, відповідальність перед законом, можливість створити сім'ю й виховувати дітей. Соціальна зрілість означає здатність молодої людини оволодіти необхідною для суспільства сукупністю соціальних ролей".

Мета написання статті. Студентські роки – це період протиріч, коли формується особистість. Молода людина вже має певні ціннісні орієнтири, життєві ідеали, але активно сприймає, реагує на нові для неї норми, розширює свій кругозір, визначається з власним місцем у суспільстві.

На думку В. Лісовського та О. Дмитрієва, студентському віку притаманні такі протиріччя:

1. Соціально-психологічне. Це протиріччя між розквітом інтелектуальних і фізичних сил студента і жорстким лімітом часу, економічних можливостей для задоволення зростаючих потреб.

2. Між прагненням до самостійності у відборі знань і досить жорсткими формами й методами підготовки спеціаліста певного профілю. Це протиріччя дидактичного характеру воно може вести до незадоволення студентів і викладачів результатами навчального процесу.

3. Велика кількість інформації, що надходить через різні канали, розширює знання студентів і разом з тим засилля цієї інформації за умов недостатності часу, а часом і бажання її осмислювати, може привести до поверховості у знаннях і мисленні й потребує спеціальної роботи викладачів, спрямованої на поглиблення знань і навичок та інтересів студентів у цілому" [6].

Основною функцією студентства є навчання з елементами наукової творчої роботи з метою підготовки себе до виконання особливих професійних, суспільно-політичних, культурних завдань.

Виділяються такі ролі і значення студентства в суспільстві: 1) студентство як велика соціально-демографічна група є головним джерелом поповнення трудових ресурсів, крім того, сьогодні студентство бере безпосередню участь у виробництвах матеріального й духовного характеру; 2) студентство – це основний резерв інтелектуального потенціалу суспільства, йому притаманні великі творчі здібності, широка соціальна й професійна перспектива; 3) студентство як специфічна соціальна група бере на себе особливу роль, що полягає в підготовці до виконання функцій інтелігенції; 4) студентство – активний діяч у суспільно-політичному житті країни.

Розвиток особистості є безмежним процесом, що відбувається впродовж усього життя людини. Психічний розвиток є основним способом існування особистості, особливо молоді людини. У період студентства він відбувається за своєрідного поєднання зі стабільністю. Якщо в пізнавальній сфері людини на момент переходу до дорослого життя основні структури вже сформовані, то в структурі її особистості настає період глибоких змін [15].

Із фізіологічної точки зору, зовні молоді люди ще ростуть. З погляду їхніх природних властивостей вони можуть вважатися ще маленькими й навіть не підозрювати про це [12]. Структура психофізіологічного розвитку молодих людей студентського віку має періоди підйомів, стабілізації й спадів. Стаціонарні стани зустрічаються нечасто. Розвиток психофізіологічних функцій має суперечливий характер, він відображає онтогенетичні закономірності, вплив трудової діяльності, практичного досвіду людини [11].

Пізнавальний розвиток у цей період не відбувається прямолінійно, а лише як накопичення та розширення раніше засвоєних життєвих принципів, поглядів, потреб і соціальних настанів.

На всіх стадіях цього періоду розвитку є нерівномірним: трансформації в мотиваційно-смісловій сфері особистості зумовлюють нове розуміння сутності й сенсу життя. На відміну від криз дитинства, кризи в цьому віці відбуваються більш приховано, не так гостро й бурхливо, жорстко не прив'язані до певних хронологічних меж [10].

Формування емоційної сфери є важливою умовою розвитку особистості. У ранньому дорослому віці емоційне життя людини

стабілізується, а загальна емоційність, яка не стосується значущих видів діяльності та ситуацій, знижується.

На цьому етапі особистість здатна контролювати свої емоційні переживання, зокрема не допускати виникнення афектів, легко переживати їх, приховувати свої актуальні емоційні стани в значущих ситуаціях соціальної взаємодії, збагачувати емоційний досвід. Ідеали, обов'язки, моральні норми стають предметом її стійких емоційних ставлень. Вищим рівнем розвитку емоційної сфери людини цього віку є почуття, які виникають як результат узагальнення ситуативних емоцій. Сформовані почуття стають головними детермінантами її емоційного життя, від яких залежать і виникнення й зміст ситуативних емоцій і афектів.

Триває інтелектуальний розвиток, проявляється здатність до засвоєння нового.

У психології існує дві точки зору на розвиток інтелектуальних здібностей у період молодості. Одні вчені вважають, що інтелектуальні здібності досягають найвищої точки в кінці юнацького або на початку віку ранньої дорослості [7]. Інші вчені стверджують, що інтелектуальні здібності людей, які займаються інтелектуальною працею, зберігаються тривалий час [6].

Рання дорослість має характерні тільки для неї стадії розвитку інтелекту. На першій стадії молоді люди інтерпретують події та явища авторитарними висловлюваннями на зразок “істина-брехня” і поділяють світ на біле й чорне.

Наступна, друга стадія когнітивного розвитку, виявляє терпимість молодих людей до інших точок зору, яких може бути багато й потрібно навчитися їх приймати та визнавати, а потім схвалювати думки інших людей.

Третя стадія дає можливість людині самостійно обирати позицію й нести відповідальність за свою точку зору. Когнітивна зрілість молоді людини виникає як потреба мати особисту думку, знайти відповіді на поставлені питання, самостійно приймати рішення [13].

Однією з основних характеристик мислення в період молодості є комплексність мислительних операцій за високого рівня інтеграції різних видів мислення. Наприклад, результати теоретичного мислення, спрямованого на відкриття законів, властивостей предметів, перевіряються практикою, внаслідок чого відбувається його збагачення, а пов'язане з формуванням цілей, складанням планів, проектів практичне мислення в багатьох ситуаціях ґрунтується на поняттях теоретичного мислення [6].

Діалектичне мислення має особливо важливий аспект – це інтеграція ідеального й реального – бо реальний світ є корекцією

штучного, абстрактного, ідеального мислення. Вміння вносити корекцію є сильною стороною мислення молодшої людини [7].

Особливості розвитку мислення в ранньому дорослому віці залежать від діяльності індивіда. Наприклад, мислительна діяльність студентів долає такі стадії:

1. Дуалістичне інтерпретування світу й свого освітнього досвіду. Свідченням його є прагнення до знань, шукання істини, сприймання світу тільки як доброго чи поганого, правильного чи неправильного. Викладач є особливо авторитетною особою для них, а свою роль змолоду вбачають у старанному навчанні. Домінує таке мислення на початку навчання.

2. Відкриття для собі й усвідомлення існування різних, навіть протилежних, поглядів. Студенти поступово починають визнавати, схвалювати розмаїття думок, усвідомлюючи право людей на різні погляди.

3. Потреба у формуванні власної думки. На цій стадії, що настає під кінець навчання, студенти самостійно обирають цінності, формують власні точки зору й спосіб життя.

Перехід мислення від початкового дуалізму до терпимості щодо різних суперечливих поглядів, а далі – до формування власної позиції є типовим прикладом інтелектуального розвитку протягом періоду молодості [13].

Когнітивний розвиток молодих людей можна розглядати як функціональні зміни, що відбуваються з ними. Ранній дорослості відповідає стадія досягнень. Інтелект використовується для вирішення реальних проблем, які визначають подальшу частку людини, це вибір професії або супутника життя [13].

Особливо прогресують вербальні функції інтелекту, що виявляється в оперуванні словами, розумінні їх значень. Ймовірно, з розвитком вербальних функцій інтелекту розвивається й словесно-логічне мислення. У період з 20 до 30 років триває розвиток мовлення, яке збагачується лексично, складними синтаксичними структурами, стає граматично унормованішим. Це свідчить про зростаючі можливості мовленнєво-мислительної діяльності особистості [11].

Мовленнєві функції протистоять процесу старіння, інволюційні зрушення в них відбуваються значно пізніше, ніж в інших психофізіологічних функціях.

Функціонування, розвиток та інволюція окремих інтелектуальних функцій у ранньому дорослому віці мають різну динаміку й залежать від інтелектуальної активності особистості, інтелектуальних здібностей і характеру її професійної діяльності [16].

В молодості виявляється прагнення до самовираження (у виборі професії, у кар'єрі); виробляється індивідуальний життєвий стиль, знаходження й реалізація індивідуальних сенсів життя; відбувається окреслення системи особистих моральних, культурних, духовних цінностей [15].

Психосоціальний розвиток дорослої людини можна розглядати в трьох аспектах: Я – як індивідум, Я – як член сім'ї, Я – як працівник.

Згідно з Е. Еріксоном, важливим завданням у період ранньої дорослості (20-30 років) є встановлення своєї ідентичності в близьких стосунках з іншими людьми і у трудовій діяльності. Формування ідентичності – процес, який ніколи не припиняється. У міру того, як змінюється внутрішній і зовнішній світ молодої людини, відбувається переструктурування особистісної, професійної і сімейної ідентичності [11].

Співвіднесеність себе зі світом у минулому, сьогодні і майбутньому – найбільш перспективна позиція для буття й розвитку людини як особистості. Саме в цій позиції вона знаходить можливість усвідомити цінність людського буття у всій перспективі історії, у сьогодні і майбутньому. Тимчасова рефлексія на шлях людства й на своє індивідуальне місце в індивідуальній перспективі життя дає людині можливість перейнятися розумінням цінності життя, прагнути до буття через моральне відношення й любов до людей [11].

Висновки. Соціальна ситуація розвитку особистості в період студентства припускає активне включення людини у сферу суспільного виробництва, у сферу трудової діяльності, а також у створення власної родини й виховання дітей. Із внутрішньої сторони соціальна ситуація розвитку в період молодості визначається прагненням до самостійності, незалежності й, головне, відношенням до відповідальності. Усвідомлення особистої відповідальності за своє життя й життя близьких і готовність прийняти цю відповідальність – ключове переживання соціальної ситуації розвитку зрілості [13].

Саме доросла, соціально зріла людина несе в собі сталість думок, ціннісних орієнтацій, що органічно поєднують в собі не тільки незалежність, але й розуміння необхідності залежності – адже особистість несе в собі сутність суспільних відносин.

В період молодості людина прагне до самовизначення як особистість і як людина, яка включена в суспільне виробництво, у трудову діяльність. Пошук професії, оволодіння професійними знаннями та навичками, певна позиція в житті – найважливіша проблема молодості [6].

Список використаних джерел

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология / Г.С.Абрамова. – М.: Академ. проект; Екатеринбург: Деловая кн., 2000. – 624 с.
2. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы / Под ред. Б.Г. Ананьева. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1969. – Вып. 2. – С. 34-45.
3. Большой энциклопедический словарь: В 2 т. / Гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. энцикл., 1991. – Т. 1. – 863 с.; Т. 2. – 768 с.
4. Выготский Л.С. Проблема возраста // Собр. соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4. – С. 244-268.
5. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А.В.Петровского. – М.: Высш шк., 1979. – 388 с.
6. Волков Б.С. Психология юности и молодости: Учебное пособие. – М.: Академический проект: Триста, 2006. – 25 бс.
7. Дарвиш О.Б. Возрастная психология : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений/ Под ред. В.С. Ключко. – М.: Издательство ВЛАДОС – ПРЕСС, 2003г. – 264 с.
8. Кон И.С. Психология юношеского возраста: (Проблемы формирования личности): Учеб. пособие для студентов пед. интов /И.С.Кон.– М.: Просвещение, 1979. – 175 с.
9. Крайг Г. Психология развития /Г.Крайг. – СПб.: Издательство “Питер”, 2000. – 992 с.
10. Кулагина И.Ю. Возрастная психология: полный жизненный цикл человека: Учеб. пособие для студ. учеб. заведений / И.Ю.Кулагина, В.Н.Калюцкий. – М.: ТЦ Сфера, 2004. – 464 с.
11. Мухина В.С. Возрастная психология / В.С.Мухина. – М.: Педагогика, 2003. – 456с.
12. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеол. выражений /С.И.Ожегов, Н.Ю.Шведова/ Рос. фонд культуры. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: АЗЪ, 1994. – 928 с.
13. Словник української мови: В 11 т.– Т. 9. – К.: Наук. думка, 1978. – 920 с.
14. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. – М.: Просвещение, 2001. – 442 с.
15. Першина Л.А. Возрастная психология: Учебное пособие для вузов – 2-е изд. / Л.А.Першина– М.: Академический проект: Альма-Матер, 2005. – 256 с.
16. Студент на пороге XXI века: Моногр. / Отв. ред. Н.И. Рейнвальд. – М.: УДН, 1990. – 152 с.

Students – a “special milestone that is cultivated and preserved the memory of man throughout life” [48, p.209]. Indeed – a unique period when the most active developing moral and aesthetic sense, there is an intensive formation and stabilization of character and intellect, is actively mastering the full range of social roles of adult civic, professional, labor, etc [32]. During this period there is the transformation of motivation, the whole system of values, on the one hand, the intensive formation of special abilities in relation to professionalisation. This time sports records, the beginning of artistic, technical and scientific achievements.

Key words: perception, persona, evolution, consciousness of personality, student young people.

Отримано: 15.07.2011

УДК 159.922

О.В. Волкова

Психологічні особливості жінок різного віку із загрозою невиношування вагітності

Стаття присвячена аналізу літератури та досліджень психологічних особливостей жінок різного віку із загрозою невиношування вагітності.

Автор розкриває різні погляди та підходи до питання психології вагітних жінок і можливі порушення у цьому періоді, які впливають на здатність жінки виносити та народити здорову дитину.

Стаття буде корисною для студентів, молодих спеціалістів психологів, наукових працівників у сфері перинатальної психології та психології материнства.

Ключові слова: вагітність, загроза невиношування вагітності, перинатальна психологія.

Статья посвящена анализу литературы и исследований психологических особенностей женщин разного возраста с угрозой невынашивания беременности.

Автор раскрывает разные взгляды и подходы к вопросу психологии беременности и предполагаемые нарушения в этом периоде, которые влияют на возможность женщины выносить и родить здорового ребенка.

Статья будет полезной для студентов психологических факультетов, молодых специалистов-психологов, научных работников в сфере перинатальной психологии и психологии материнства.